

تأثیر برنامه آموزش صلح در تربیت شهروند جهانی

اسماعیل کاظم پور^{۱*}، علی خلخالی^۲ و رضا جانعلی پور^۳

چکیده

هدف این پژوهش بررسی تأثیر برنامه آموزش صلح در تربیت شهروند جهانی بود. این پژوهش به روش شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل انجام شد. جامعه پژوهش شامل تمام دانش آموزان پسر دوره متوسطه شهر رشت در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ به تعداد ۶۹۳۲ نفر بود که با روش نمونه گیری تصادفی خوشه ای، دو کلاس به صورت تصادفی با حجم ۳۰ نفر به عنوان گروه آزمایش و کنترل انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ۲۹ گویه ای بود که پس از احراز روایی و پایایی ۰/۸۲، به وسیله پژوهشگران تهیه و بین اعضای گروه نمونه در دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون توزیع گردید. داده های گردآوری شده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (آنکووا) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتیجه کلی پژوهش نشان داد که: بین پس آزمون گروه های آزمایش و کنترل پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوتی معنادار مشاهده گردید. بر این اساس برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی و همچنین، در افزایش دانش، توانش و پرورش نگرش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد.

واژه های کلیدی: برنامه آموزش صلح، جهانی شدن، تربیت شهروند جهانی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱- استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، تنکابن، ایران.

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی.

*- نویسنده مسئول مقاله: kazempour.edu@gmail.com

مقدمه

امروزه فرایند جهانی شدن^۱ با شتاب روز افزون در حال عبور از مرزهای سیاسی، محدوده‌های فرهنگی و حریم‌های خانوادگی و فردی است. رخداد‌های بین‌المللی نه فقط دولت‌ها بلکه افراد را متأثر ساخته است. از قرن بیستم جنگ‌های بسیاری در جهان رخ داد. جنگ جهانی اول و دوم، جنگ کره، جنگ ویتنام، از همه مهم‌تر جنگ‌های خاور میانه و بویژه حمله عراق به ایران که کشته‌ها و تلفات بسیار بر جا گذاشت و مشکلات زیادی برای جوامع در پی داشت. روشن است که در چنین وضعیتی، تغییرات سریع شرایط اجتماعی و اقتصادی در بسیاری از کشورهای جهان باعث بی‌ثباتی و شکل‌گیری ناامیدی، بی‌عدالتی، بی‌طرفی، پوچی، نابرابری، و نفرت شده است بدیهی است که عدم آموزش و مدیریت صحیح این‌گونه پدیده‌ها، تخریب قابل ملاحظه و فزاینده‌ای در زندگی انسان‌ها به همراه داشته است و از خاصیت‌های فرهنگی بومی، مناسبات اجتماعی، هم‌گرایی^۲ و همدلی^۳ کاسته است و موجب درگیری‌ها و تعارض‌ها در صحنه‌های اجتماع ملی و بین‌المللی شده است. از این رو، سازمان ملل متحد^۴ به عنوان راهکاری پیشگیرانه، دهه ۲۰۱۰-۲۰۰۰ را دهه بین‌المللی فرهنگ صلح^۵ و عدم خشونت^۶ نامیده است و در این زمینه سازمان یونسکو^۷ اهمیت ترویج فرهنگ صلح را این‌گونه مطرح نمود "آموزش فرهنگ صلح منجر به پرورش و ترویج باورها و اقدام‌هایی خواهد شد که مردم هر کشور باید متناسب با ساختارهای ویژه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خود به آن عمل کنند عامل اصلی تحکیم این فرهنگ در جامعه تبدیل رقابت‌های خشونت‌آمیز به همکاری‌های مبتنی بر ارزش‌ها و اهداف مشترک است". یونسکو برای توسعه فرهنگ صلح به انجام اقدام‌ها و اصلاحاتی در ۸ نقطه مهم جهان پرداخت که نخستین و مهم‌ترین این نقاط، سیستم آموزش و پرورش در نظر گرفته شده بود چرا که سران یونسکو بر این باورند که بهترین روش برای مبارزه با خشونت، آموزش صلح از راه نظام تعلیم و تربیت است.

از این رو، ضرورت دارد جامعه آموزشی از نقش و مسئولیت‌های خود در قبال هدایت نسل جدید برای حل مشکلات این جهان پر از خشونت آگاه گردد. تنها این جامعه می‌تواند دانش‌ها و ارزش‌ها، دیدگاه‌ها و توانایی‌ها را تعلیم دهد و از راه تمرین‌های روزانه مفاهیم عدالت اجتماعی را

^۱- Globalization

^۲- Integration

^۳- Thedieli

^۴- United nations

^۵- Culture of peace

^۶- No nviolece

^۷- Unesco

که برای برقراری صلح در جهان لازم است را اجرا نماید (Unesco, 2001). به بیان دیگر، آموزش صلح^۱ می تواند بر حسب نتایجی که از آن انتظار می رود، به دقت تعریف شود. در این راستا آموزش صلح ارتقای بینش جهانی از نوع هشیاری و آگاهی اصیل است که همه ما را قادر می سازد تا به عنوان یک شهروند جهانی رفتار نماییم (Reardon, 1988, p1). متمم پیشنهادی یونسکو درباره آموزش صلح مستلزم این اصل است که آموزش صلح به عنوان یک اصل فراگیر در آموزش به رسمیت شناخته شود، یعنی در تدریس این رویکرد صرف نظر از موضوع یادگیری، جهانی شود و محتوای آموزش صلح وارد همه فعالیت های تدریس شود (Vajargah Fathi & Eslami, 2008, p51). تقویت احساس مسؤلیت که هدف اولیه آموزش صلح است مستلزم تربیت اخلاقی^۲ عمیق است که با هدف به کمال رساندن شخصیت جامع نوع بشر، انجام می گیرد. بنابراین، آموزش صلح در سراسر زندگی هر یک از آدمیان ادامه دارد، سازمان یونسکو (Unesco, 1999) مؤلفه های آموزش صلح را به شرح زیر اعلام کرده است: دموکراسی حقوق بشر^۳؛ تعاون و همبستگی^۴؛ حفظ فرهنگ ها^۵؛ خود و دیگران^۶؛ جهان وطنی^۷؛ حفاظت از محیط زیست^۸؛ و معنویت^۹.

محصول آموزش صلح، تربیت شهروند جهانی^{۱۰} است. او جهانی می اندیشد و محلی عمل می کند در واقع تربیت شهروند از جمله شاخصه های آموزش صلح است. با توجه به این که آموزش صلح در صدد ایجاد و توسعه دانش، نگرش، و مهارتهایی در فراگیرندگان است تا آن ها را به شهروندانی جهانی تبدیل کند. بنابراین، سه هدف عمده ی آموزش صلح را می توان در موارد زیر دانست:

(۱) فعالیت هر عضو از جامعه جهانی باید توسط اصولی نظیر: عدالت، آزادی، مسؤلیت پذیری، تساوی، احترام، امنیت، دموکراسی^{۱۱}، وحدت و همبستگی که مربوط به رفاه و سعادت همگان هستند در نظر گرفته شود.

(۲) هر عضو از جامعه جهانی باید در تمام امور مشارکتی فعال بوده و در جهت تحقق نوعی نظم و هماهنگی مبتنی بر تنوعات فرهنگی بکوشد.

1 - Peace Education

2 - Moral Education

3 - Human rights

4 - Co-operation and solidarity

5 - Preservation of cultures

6 - Self and others

7 - Internationalism

8 - Protection of the environment

9 - Spirituality

10 - Word citizen

11 Democracy

۳) هر عضو از جامعه جهانی باید سرپرستی و هدایت جهان به عنوان یک کل (خواه به صورت فردی و یا گروهی) را بر عهده داشته و امنیت پایدار در آینده را تضمین کند. محتوای برنامه های آموزش صلح در کنار ارایه دانش در زمینه های ایجاد تعارض و راه حل های آن آلودگی هوا و نابودی محیط زیست، قحطی غذا و منابع، انفجار جمعیت، تنوع فرهنگی، خشونت، حقوق بشر^۱ و عدالت اجتماعی که جزء مهم ترین مباحث مطرح در آموزش صلح هستند که شامل توسعه ی مهارت هایی نظیر: تفکر انتقادی^۲، جستجو و جمع آوری داده های مناسب، گوش دادن فعال، مذاکره کردن و ارتباطات غیر کلامی و هم‌چنین، نگرش‌هایی مانند: احترام به شخصیت انسان‌ها، برابری همه افراد، همکاری، آزادی عقاید، حساسیت نسبت به تغییرات فرهنگی و اجتماعی، بردباری نسبت به تفاوت‌های دیگران، اعتماد به نفس و انعطاف پذیری در فراگیرندگان است (Keramati, 2008, pp1106-1107).

تربیت شهروندی، قلمروی بسیار مهم در برنامه های آموزشی کنونی است که در دهه‌های اخیر به کانون توجه در آثار پژوهشی مبدل گشته است و آن ارایه فرصت‌هایی به دانش آموزان قلمداد می‌شود که بمنظور تسهیل پرورش شان به عنوان انسانهایی فعال، متعهد، اجتماعی و سیاسی در نظر گرفته می‌شود (Gholtash & Mohammadjani, 2011, p1575). جهانی شدن^۳ بستر شهروندی^۴ را از ابعاد گوناگون دگرگون ساخته است لذا، می‌توان بین شهروندی و جهانی شدن نسبتی برقرار نمود که یکی از شفاف ترین این نسبت ها شهروند جهانی است. اکسفام (Oxfam, 2004) در تعریف شهروند جهانی بر این باور است که شهروند جهانی تا سطح جهانی مشارکت فعال دارد با چنین برداشتی شهروند جهانی بودن مستلزم آشنایی فرد از عملکرد جهان در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و فن آوری است. نوع جدیدی از شهروندی که قرن بیست و یکم به آن نیاز دارد شهروندی است که باید برای زندگی در دنیای جهان شمول آماده شود، به فرهنگ بومی خود توجه داشته باشد و در غنی ساختن و توسعه آن فرهنگ بکوشد. لذا، دانش و آگاهی لازم را نسبت به حقوق و مسؤولیت‌های شهروندی در عرصه ی جامعه جهانی و بومی داشته باشد. در این راستا، با توجه به ماهیت موضوع این پژوهش، پژوهش‌های مرتبط انجام شده اند:

نتایج پژوهش ولی پور (Valipoor, 2007) بیانگر آن است که میانگین دانش شهروندی دانشجویان پایین تر از حد متوسط و میانگین نگرش و مهارت شهروندی بالاتر از حد متوسط است

¹ - Human rights

² - Critical thinking

³ - Globalization

⁴ - Citizenship

از سوی دیگر، نظرات اساتید در این پژوهش بیانگر آن است که آموزش عالی در گرو رشد حیطه‌های شهروندی چندان موفق نیست.

پژوهش عسکریان (Asgarian, 2006) نشان داد که در برنامه درسی مدارس ایران تسهیلات لازم برای برقراری رابطه مطلوب اقوام حاشیه ای کشور با سایر اقوام مرکزی بسیار ضعیف بوده و شاخص احساس همگرایی ملی در برنامه درسی پایین تر از (حدود ۴۶٪) برآورد شده است در نتیجه، پایین بودن احساس همگرایی ملی پرورش دانش آموزان در سایر ابعاد شهروندی (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و...) را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یافته‌های پژوهشی آقازاده (Aghazadeh, 2006) نشان داد که ژاپن مانند استرالیا، کانادا و آمریکا در تعیین موضوع‌های درسی و استاندارد لازم برای مباحث مطرح در این قلمرو دارای وجوه مشترکی هستند محتوای این آموزش بیش‌تر از راه مطالعات اجتماعی و به طور تلفیقی و بین رشته‌ای همراه با دروس تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، روان شناسی، جامعه شناسی، ادبیات، حسابداری، سیاست، اقتصاد، فلسفه، حقوق، باستان شناسی، اکولوژی و ریاضیات ارایه می‌شود. یافته‌های پژوهش فرد افشاری (Fardafshari, 2008) حاکی از آن است که فراوانی مؤلفه‌های تربیت شهروندی و تعاون به این ترتیب در پرسش‌ها ۶۴۴ با درصد فراوانی ۲۳/۰۷، تصاویر ۸۸۷ با درصد فراوانی ۳۲/۵ و متن ۱۲۰۹ با درصد فراوانی ۶/۷۳ می‌باشد. مهم‌ترین پیشنهاد در این پژوهش متوجه ساختن مؤلفان کتاب‌های درسی و برنامه‌ریزان درسی به مقوله تربیت شهروندی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ی ابتدایی می‌باشد. پژوهش هریس و میسجه (Harris & Mishe, 2003) اشاره می‌کند که رشته‌های آموزش محیطی و آموزش صلح می‌توانند از هم‌دیگر درباره صلح و استراتژی‌های گوناگون برای صلح، آموزش متقابل ببینند. هریس ده هدف از آموزش صلح را به شرح زیر اعلام کرد: درک مهم‌ترین مفهوم صلح جهت برخورد با ترس، فراهم کردن داده‌های لازم در مورد سیستم امنیتی، رفتار خشونت آمیز، توسعه درک درون فرهنگی، ایجاد تشخیص موقعیت در آینده، یاد دادن و آموزش صلح به عنوان یک روند، ارائه مفهوم صلح که شامل عدالت اجتماعی نیز می‌باشد، تخمین احترام برای زندگی و پایان خشونت. عناصر کلیدی چنین آموزشی یادگیری مشارکتی، اجتماع دموکراتی، حساسیت محیطی و تفکر بنیادی هستند. نتایج پژوهش ملر و همکاران (Mellor, 2003) چنین می‌نماید با وجود این که دانش آموزان دارای ارزش‌های توسعه یافته دموکراسی هستند، ولی شیوه غیرفعال را نسبت به شیوه فعال در تشویق به فعالیت‌های شهروندی اساسی، پذیرفته‌اند. تلویحات این نتایج در رابطه با ویژگی‌های حضور شهروندان مورد نیاز، در یک جامعه دموکراسی و نقشی که مدارس می‌توانند در پذیرش برنامه‌ریزی درسی و تربیت ایفا کنند، مورد بحث قرار گرفتند. این نتایج نسل جوان را تشویق می‌کند تا دانش

خود را نسبت به مسایل شهروندی افزایش دهند. لوگر (Logar, 2004) در گزارشی به نقش اساسی مربی در مورد صلح پرداخته است که یکی از مهم‌ترین روش‌های ایجاد فرهنگ صلح را برنامه‌های آموزشی می‌داند. بلوستین (Bluestein, 2005) در پژوهشی بیان می‌کند که درخت صلح چندین شاخه محکم دارد که از این قرارند: تحمل و پایداری جهت انجام رفتار صلح آمیز مناسب؛ آموزش خلع سلاح و آموزش حقوق بشر جهت بیانیه جهانی حقوق بشر به عنوان یک اصل؛ آموزش محیطی به دانش آموزان در مورد اوضاع وخیم سیارات، مشکلات اکولوژیکی و اجتماعی. ون (Von, 2005) در پژوهشی دستیابی به صلح نیازمند آینده ای است که حقوق اجتماعی، اقتصادی، سیاسی تا امنیتی از نظر بین المللی بویژه در میان ملت‌ها را تضمین کند. با تداوم تاریخی، صلح، عدالت، دموکراسی و حقوق بشر به‌عنوان حقوق بنیادی برای مردم در آسیا سازماندهی می‌شود. بنابراین، حق صلح آسیا در امر بسیار خطیری در تفاهم بین المللی جهت برقراری صلح در منطقه خواهد بود. جانسون و جانسون (Jahnson & Jahnson, 2005) دو دلیل اصلی برای علاقه مندی معلمان سراسر جهان به آموزش صلح می‌دانند. دلیل نخست آن است که آموزش صلح با پیامدهای درگیری و یا وجود مشاجره در زندگی روزمره آن‌ها بستگی دارد. دلیل دوم آن است که به دانش آموزان رقابت‌ها و ارزش‌هایی را ارائه دهیم که آن‌ها نیاز به ساخت آن دارند و بتوانند صلح و آرامش را در خانواده‌های‌شان، گروه دوستان، محل کار، همسایه‌ها، کشورها، جهان و در خودشان حفظ کنند. در ایجاد و حفظ صلح در تمامی سطوح به دانش آموزانی مرتبط است که رقابت‌ها و ارزش‌های خاصی را برای خود دارند که به طور ابتدایی آموزش داده می‌شود، تمرین می‌شود و در مدارس به اجرا در می‌آید. در پژوهشی که پریور (Prior, 2006) انجام داد، نتیجه می‌گیرد که: نوجوانان استرالیایی قدر دموکراسی را می‌دانند، اما سطح درک آن‌ها از مدنیت و شهروندی کمتر از حد انتظار در این زمینه است. با وجود این که دانش آموزان استرالیایی برنامه درسی مکتوبی در رابطه با شهروندی دارند، اما همچنان ۳۹٪ آن‌ها با رویدادها، نمادها و سمبل‌های ملی آشنا نیستند. پژوهش دانش (Danesh, 2006) نشان داد که اعضای ۱۱۲ مدرسه اعم از معلمان، کارکنان و والدین و دانش آموزان اثربخشی برنامه درسی صلح را در سطح معنی داری تایید کرده‌اند. مقایسه‌های پیش‌آزمون‌ها با پس‌آزمون‌ها بیانگر تغییرات موثر در زمینه ارتقاء جهان بینی وحدت‌گرا، فرهنگ صلح و فرهنگ بهبود گرایی است. پژوهش دیگری که به وسیله یوسویی (Usui, 2008) در دانشگاه کلمبیا^۱، انجام گرفت، به این نتایج دست یافته است: دانش آموزانی که برنامه‌های سنتی خوانده‌اند، به طور قابل ملاحظه‌ای بردباری سیاسی خود را در پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش داده‌اند. دانش آموزانی که برنامه درسی پیشنهادی را

^۱ - Columbia University

مطالعه کرده اند، نسبت به دانش آموزانی که برنامه‌های سنتی را خوانده اند، بیش‌تر بردباری سیاسی خود را افزایش داده اند. دانش‌آموزانی که در برنامه‌های رقابتی در کنار برنامه جدید پیشنهادی شرکت کرده بودند نسبت به دانش‌آموزانی که فقط در برنامه پیشنهادی شرکت کرده بودند، بیش‌تر بردباری سیاسی خود را افزایش داده اند. همچنین، دلیل این تفاوت‌ها بیشتر نه در برنامه پیشنهادی یا مشاهده‌ی رقابت‌ها بلکه به خاطر تعصبات انتخاب و اعتراض به گروه‌های مخالف نظر دانش‌آموزان بوده است. این پژوهش با توجه به اهمیت موضوع آموزش صلح در رخدادهای جهانی و نقش آموزش و پرورش به عنوان نهاد تأثیرگذار در ایجاد، کنترل و هدایت جریان همزیستی، در پی مطالعه تأثیر برنامه آموزش صلح بر روی تربیت شهروندان و تبدیل آنها به افرادی با اندیشه جهانی و عمل محلی و منطقه‌ای است. فرضیه کلی این پژوهش عبارت است از: برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی تأثیر دارد. فرضیه‌های ویژه پژوهشی عبارتند از:

- برنامه آموزش صلح در افزایش دانش شهروند جهانی تأثیر دارد.
- برنامه آموزش صلح در افزایش توانش شهروند جهانی تأثیر دارد.
- برنامه آموزش صلح در پرورش نگرش شهروند جهانی تأثیر دارد.

روش پژوهش

این پژوهش به روش شبه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل انجام شده است.

آزمودنی‌ها. جامعه آماری پژوهش حاضر دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه شهر رشت در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۸۹ به تعداد، ۶۹۳۲ نفر می‌باشند که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای، دو کلاس ۳۰ نفره دانش‌آموزان پایه اول به عنوان نمونه پژوهش حاضر، انتخاب گردیدند. ابزار. در این پژوهش ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که شامل ۲۹ گویه در مقیاس ۴ درجه‌ای لیکرت می‌باشد که ۱۰ گویه نخست مربوط به سطح دانش شهروند جهانی، ۱۱ تا ۲۰ مربوط به حیثه توانش شهروند جهانی و ۹ گویه پایانی نیز در حیثه نگرش شهروند جهانی می‌باشد. پس از تأیید روایی آن به وسیله متخصصان حوزه علوم تربیتی و علوم اجتماعی، به کمک آلفای کرونباخ پایایی ۰/۸۲، محاسبه گردید و به عنوان پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای دو گروه آزمایش و کنترل اجرا گردید. داده‌های گردآوری شده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی (آنکووا) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها

تحلیل توصیفی داده ها

جدول ۱- یافته‌های توصیفی

متغیر وابسته	گروه ها	میانگین	انحراف استاندارد
تربیت شهروندی	آزمایش	۸۹/۲۷	۶/۷۹
	کنترل	۷۴/۱۰	۵/۲۹
دانش شهروندی	آزمایش	۲۹/۴۷	۳/۲۸
	کنترل	۲۳/۴۷	۲/۲۷
توانش شهروندی	آزمایش	۳۱,۴۶۶	۲/۷۱
	کنترل	۲۷/۶۰	۳/۱۲
نگرش شهروندی	آزمایش	۲۸/۳۳	۲/۸۰
	کنترل	۲۳/۰۳	۳/۵۲

همان گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین پس از آزمون در گروه آزمایشی ۸۹/۲ و انحراف استاندارد ۶/۷۹ است. میانگین پس از آزمون در گروه کنترل ۷۴/۱۰ و انحراف استاندارد ۵/۲۹، بیان کننده این نکته است که برنامه آموزش صلح در بالا بردن سطح تربیت (دانش، توانش و نگرش) فراگیرندگان تأثیر داشته است. میانگین پس از آزمون در گروه آزمایشی ۲۹/۴ و انحراف استاندارد ۳/۲۸ است. میانگین پس از آزمون در گروه کنترل ۲۳/۴۷ و انحراف استاندارد ۲/۲۷، بیان کننده این نکته است که برنامه آموزش صلح در بالا بردن سطح دانش فراگیرندگان تأثیر داشته است. میانگین پس از آزمون در گروه آزمایشی ۳۱/۴ و انحراف استاندارد ۲/۷۱ است. میانگین پس از آزمون در گروه کنترل ۲۷/۶۰ و انحراف استاندارد ۳/۱۲، بیان کننده این نکته است که برنامه آموزش صلح در بالا بردن سطح توانش فراگیرندگان تأثیر داشته است. میانگین پس از آزمون در گروه آزمایشی ۲۸/۳ و انحراف استاندارد ۲/۷۱ است. میانگین پس از آزمون در گروه کنترل ۲۳ و انحراف استاندارد ۳/۵۲، بیان کننده این نکته است که برنامه آموزش صلح در پرورش سطح نگرش فراگیرندگان تأثیر داشته است.

یافته های استنباطی به تفکیک فرضیه ها

فرضیه اصلی: برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی تأثیر دارد.

جدول ۲- تحلیل کوواریانس تربیت شهروند جهانی

شاخص ها	مجموع	درجه	میانگین	F نسبت	سطح معنی
گروهها	مجذورات	آزادی	مجذورات		داری
تربیت شهروند جهانی - پیش	۹۵۵/۱۵	۱	۹۵۵/۱۵	۴۵/۴۷	۰,۰۰۰
آزمون					
گروه ها	۴۰۱۱/۸۶	۱	۴۰۱۱/۸۶	۱۹۰/۹۷	۰,۰۰۰
خطا	۱۱۹۷/۴۲	۵۷	۲۱/۰۱	-	-

چنانچه در جدول ۲ مشاهده می شود $F=190/97$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=0/000$) معنادار است و بنابراین، فرض صفر رد می شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می گیریم، بین سطح تربیت شهروند جهانی فراگیرندگان در گروههای آزمایش و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان دیگر، کاربرد برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد.

فرضیه ویژه نخست

برنامه آموزش صلح در افزایش دانش شهروند جهانی تأثیر دارد.

جدول ۳- تحلیل کوواریانس دانش شهروند جهانی

شاخص ها	مجموع	درجه	میانگین	F نسبت	سطح معنی
گروهها	مجذورات	آزادی	مجذورات		داری
دانش شهروند جهانی - پیش	۱۱۷/۰۲	۱	۱۱۷,۰۲۴	۱۹/۴۰	۰/۰۰۰
آزمون					
گروه ها	۶۲۰/۵۷	۱	۶۲۰/۵۷	۱۰۲/۸۵	۰/۰۰۰
خطا	۳۴۳/۹۱	۵۷	۶/۰۳	-	-

چنانچه در جدول ۳ مشاهده می شود، $F=102/85$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($P=0/000$) معنادار است و بنابراین، فرض صفر رد می شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می گیریم، بین سطح دانش شهروند جهانی فراگیرندگان در گروه های آزمایشی و کنترل، پس از اجرای برنامه

آموزش صلح، تفاوت معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر کاربرد برنامه آموزش صلح در افزایش دانش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد.

فرضیه ویژه دوم

برنامه آموزش صلح در افزایش توانش شهروند جهانی تأثیر دارد.

جدول ۴- تحلیل کوواریانس توانش شهروند جهانی

شاخص ها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F نسبت	سطح معنی داری
گروه ها					
توانش شهروند جهانی - پیش آزمون	۲۵۹,۳۳۶	۱	۲۵۹,۳۳۶	۶۲,۲۸۵	۰,۰۰۰
گروه ها	۲۸۱,۰۹۱	۱	۲۸۱,۰۹۱	۶۷,۵۱۰	۰,۰۰۰
خطا	۲۳۷,۳۳۱	۵۷	۴,۱۶۴	-	-

چنانچه در جدول ۴ مشاهده می شود $F = ۶۷/۵۱۰$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=۰/۰۰۰$) معنا دار است و بنابراین، فرض صفر رد می شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می گیریم، بین سطح توانش شهروند جهانی فراگیرندگان در گروههای آزمایشی و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معنی داری وجود دارد. به بیان دیگر، کاربرد برنامه آموزش صلح در افزایش توانش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد.

فرضیه ویژه سوم

برنامه آموزش صلح در پرورش نگرش شهروند جهانی تأثیر دارد.

جدول ۵- تحلیل کوواریانس نگرش شهروند جهانی

شاخص ها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F نسبت	سطح معنی داری
گروهها					
نگرش شهروند جهانی - پیش آزمون	۳۶۵/۷۳	۱	۳۶۵/۷۳	۹۴/۸۰	۰/۰۰۰
گروه ها	۴۸۶/۷۴	۱	۴۸۶/۷۴	۱۲۶/۱۶	۰/۰۰۰
خطا	۲۱۹/۹۱	۵۷	۳/۸۶	-	-

چنانچه در جدول ۵ مشاهده می شود $F=۱۲۶/۱۶$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=۰/۰۰۰$) معنادار است و بنابراین، فرض صفر رد می شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می گیریم،

بین سطح نگرش شهروند جهانی فراگیرندگان در گروههای آزمایشی و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معنی داری وجود دارد. به بیان دیگر، کاربرد برنامه آموزش صلح در پرورش نگرش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد.

بحث و نتیجه گیری

فرضیه کلی: برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی مؤثر است. یافته‌های توصیفی، یعنی مقایسه میانگین و انحراف استاندارد در پس آزمون گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد که فراگیرندگان در گروه آزمایشی از میانگین بالاتری برخوردار بوده و حاکی از تأثیر برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی است. با توجه به این که در فرضیه کلی ($F=190/97$) است، که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=0/000$) معنادار است و بنابراین، فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می‌گیریم، بین سطح تربیت شهروندی جهانی فراگیرندگان در گروههای آزمایش و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معنی داری وجود دارد. از این رو، کاربرد برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد. نتیجه بدست آمده با یافته‌های پژوهش‌های اسلامی (Eslami, 2007)، مک دونالد (Macdonald, 2011)، میلر (Miler, 2006)، پریور (Prior, 2006)، دانش (Danesh, 2006)، هریس و میسچ (Harris, 2003)، بولستین (Bluestein, 2005)، جانسون و جانسون (Jahnson & Jahnson, 2005) و نلسون و کرر (Nelson & Kerr, 2005)، همسویی دارد.

فرضیه ویژه نخست: برنامه آموزش صلح در افزایش دانش شهروند جهانی تأثیر دارد. یافته‌های توصیفی یعنی مقایسه میانگین و انحراف استاندارد در پس آزمون گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد که فراگیرندگان در گروه آزمایشی از میانگین بالاتری برخوردار بوده و حاکی از تأثیر برنامه آموزش صلح در دانش شهروند جهانی است. با توجه به این که در فرضیه کلی ($F=102/85$) است که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=0/000$) معنادار است، بنابراین، فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می‌گیریم، بین سطح تربیت شهروندی جهانی فراگیرندگان در گروههای آزمایش و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معنی داری وجود دارد. از این رو، کاربرد برنامه آموزش صلح در افزایش دانش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد. نتیجه بدست آمده با یافته‌های پژوهش‌های ولی پور (Valipoor, 2007)، ملر و همکاران (Mellor et al, 2003)، میلر (Miler, 2006) و دانش (Danesh, 2006) همسویی دارد.

فرضیه ویژه دوم: برنامه آموزش صلح در افزایش توانش شهروند جهانی تأثیر دارد. یافته‌های توصیفی، یعنی مقایسه میانگین و انحراف استاندارد در پس آزمون گروه آزمایش و کنترل نشان

می‌دهد که فراگیرندگان در گروه آزمایشی از میانگین بالاتری برخوردار بوده و حاکی از تأثیر برنامه آموزش صلح در توانش شهروند جهانی است. با توجه به این‌که در فرضیه کلی $F=۶۷۰/۵۱$ است که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=۰/۰۰۰$) معنادار است، بنابراین، فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می‌گیریم، بین سطح تربیت شهروندی جهانی فراگیرندگان در گروه‌های آزمایش و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. از این روی کاربرد برنامه آموزش صلح در افزایش توانش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد. یافته‌های بدست آمده با یافته‌های پژوهش‌های لوگر (louger, 2004)، پرکینز (Perkins, 2002)، ولی پور (Valipoor, 2007)، بلوستین (Bluestein, 2005)، جانسون و جانسون (Jahnson & Jahnson, 2005)، همسویی دارد.

فرضیه ویژه سوم: برنامه آموزش صلح در پرورش نگرش شهروند جهانی تأثیر دارد. یافته‌های توصیفی، یعنی مقایسه میانگین و انحراف استاندارد در پس‌آزمون گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد که فراگیرندگان در گروه آزمایشی از میانگین بالاتری برخوردار بوده و حاکی از تأثیر برنامه آموزش صلح در نگرش شهروند جهانی است. با توجه به این‌که در فرضیه کلی $F=۱۲۳/۱۶$ می‌باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ ($p=۰/۰۰۰$) معنادار است، بنابراین، فرض صفر رد می‌شود و با اطمینان ۹۹٪ نتیجه می‌گیریم، بین سطح تربیت شهروندی جهانی فراگیرندگان در گروه‌های آزمایش و کنترل، پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوتی معنی‌دار وجود دارد. از این رو، کاربرد برنامه آموزش صلح در پرورش نگرش شهروند جهانی فراگیرندگان تأثیر دارد. یافته‌های بدست آمده با یافته‌های پژوهش‌های ون (Von, 2005)، مک دونالد (Macdonald, 2011)، پرپور (Prior, 2006)، نلسون و کرر (Nelson & Kerr, 2005) و اسلامی (Eslami, 2007) همسویی دارد. اینک براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین شرایط استقرار فرهنگ صلح در مدارس، متقاعد کردن سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درباره‌ی اهمیت آموزش صلح است تا از یک سو بودجه لازم برای تربیت معلم در زمینه آموزش صلح اختصاص داده شود و از سوی دیگر، در فضا سازی مدارس تجدید نظر شود و از آنجایی که یکی از ارکان برنامه آموزش صلح، توجه و احترام به تنوعات فرهنگی است، بنابراین، پیشنهاد می‌شود معلمان فرصت‌هایی را برای فراگیران فراهم کنند که از راه آن بحث و تبادل تجارب میان فراگیرندگان بویژه در مناطق چند فرهنگی در این زمینه شکل گیرد. همچنین، پیشنهاد می‌شود، در یک اقدام حساب شده با بازاندیشی در فرایند طراحی برنامه درسی، برنامه آموزش صلح به عنوان یک برنامه درسی مستقل در برنامه‌های فراگیرندگان دوره‌های گوناگون تحصیلی گنجانده شود، تا از این راه مقدمات پرداختن جدی‌تر و مؤثرتر به این مقوله، یعنی صلح و تربیت شهروند جهانی را فراهم آورد. در همین راستا، پیشنهاد

می شود تا با برگزاری کلاس های ضمن خدمت و تربیت مدرسان علاقه مند و آگاه به مسایل ارتباطی و کنشی و مسایل اجتماع ملی و جهانی، بستر لازم برای جذب فراگیرندگان فراهم گردد. از این رو، طراحی بسته ها و نرم افزارهای آموزشی (فیلم و اسلاید و ...) ویژه مدیران، معلمان و فراگیرندگان، متناسب با محیط و فضایی که در آن قرار دارند، می تواند مفید به فایده باشد.

References

- Aghazadeh, A. (2006). Principles and processes governing the evolution of citizenship education and training in Japan. *Journal of Educational Innovations*, No. 17. Pp45-65.
- Asgarian, M. (2006). Position of ethnic cultures in citizenship education. *Journal of Educational Innovations*, No. 17.
- Bluestein, Aaron. (2005). *Fundamental Concepts of Peace Educatio*. The Journal of Renaissance of Humanism. <http://web.ebscohost.com>.
- Danesh, H, B. (2006). *Towards an integrative theory of peace education*, Journal of Peace Education, Vol. 3, No. 1, pp. 55-78
- Eslami, Masoumeh. (2007). *Investigate of attention to peace education in primary school's curricula*. Unpublished dissertation. IAU Tehran Markaz Branch.
- Fardafshari, Soheila. (2008). *Citizenship education component, emphasis on cooperative moral in textbooks*. Unpublished dissertation, Tarbiat Moalem University. Tehran
- Gholtash, A, Mohammadjani, S. (2011). *Criticism and Study of Curriculum Elements in Progressive and Conservative citizenship education approaches*. 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications. 27-29 April, 2011 Antalya-Turkey. www.iconte.org
- Harris, J. & Mishe, p. (2003). *On the Relationship between Peace Education and Environmental Education*. The Journal of the Wisconsin Institute: A Consortium for the Study of war, Peace, and Global Cooperation. <http://web.ebscohost.com>.
- Johnson, David & Johnson, R. (2005). *Peace Education*. The Journal of Theory into Practice, Vol 44, Issue 4. P. 280-299.
- Keramati, E. (2008). *Peace education through problem-solving approach in the era of globalization*. Proceedings of the challenges and opportunities of globalization, Mazandaran University, Fall. Pp1112-1095.
- Logar, Rosa. (2004). *Violence against women and children*. <http://www.eige.europa.eu/content/november-rosa-logar>
- Macdonald, Elspeth. (2011). *Using the Peace education lens*. Teachers without borders. <http://groups.teacherswithoutborders.org>

- Mellor, S, Kennedy, K, Greenwood. L. (2003). *Citizenship and Democracy: Australian Students Knowledge and Beliefs*. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. ACER Press, 2003
- Miller. Christopher A. (2006). *An Introduction to Nonviolent Struggle for Youths*. University for Peace, Africa Programmed Addis Ababa, Ethiopia.
<http://www.activeforpeace.org>
- Nelson, J.; Kerr, D. (2005). *International review of curriculum and assessment frameworks-Active citizenship: definitions, goals and practices*. Slough: National Foundation for Educational Research.
- Oxfam (2004). *A curriculum for Global Citizenship: a guide for teachers and education workers*, Oxford: Oxfam.
- Perkins, D. (2002). *Paradoxes of Peace and the Prospects of Peace Education. in Peace Education: The Concepts, Principles, and Practices around The World*, ed. Gavriel Solomon and Baruch Nevo (Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates, 2002), 37-54.
- Prior, W. (2006). Civics and Citizenship Education,
www.curriculum.edu.au/cce/
- Reardon, B. (1988). *Comprehensive Peace Education*. New York: Teachers College Press
- UNESCO, International Bureau of Education. (1999). *Educational Innovation and Information*. Geneva: IBE.
http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/
- Unesco. (2001). *Unesco Prize for Peace Education 2001*. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP. <http://unesdoc.unesco.org>
- Usui, E. (2008). *Education for Democratic Attitudes: The Effectiveness of the Us the People Program in Promoting Political Tolerance*. Dissertation (for the Degree of Doctor), Columbia University, Teachers College.
- Vajargah Fathi, K., Islam, M. (2008). Evaluation of peace education in the curriculum of primary In terms of professional education and curriculum specialists and primary school teachers in Tehran. *Journal of Educational Innovations*. No. 25, the seventh year, spring, pp49-75.
- Valipoor. R. (2007). *Areas of citizenship in higher education from the perspective of teachers and students*. Unpublished master's thesis in Social Sciences, University of Mazandaran.
- Won, K. S. (2005). Peace in Asia and Education for International Understanding. *Journal of International Understanding*. Vol.1 pp. 15-25